

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

ספורים

באחד מימי החנוכה של שנת תשכ"ו, הופיע רבי יוסף שלמה פהנמן מפוניבז' במושב החרדי 'סודות', כדי להשתתף בחגגת בית הכנסת הקדוש במושב. במשאו הנלהב, שלב הרב דברי ברכה לכבוד המארגע עם רעיונות לכבוד ימי החנוכה, ובין השאר אמר: "בברכת ההודיה על נפי הימים, אנו אומרים 'על-הנפסים ועל-הנפלאות ועל-המלחמות'. והדבר תמוה, מה לנו להודות על-המלחמות? וכי אזהבי מדון ומריבה אנו, כמו אלו החיים על חרבם? והרי לכאורה היה יותר ראוי להודות על נצחון המלחמה ולא על המלחמה עצמה? אלא שהודיה על הנצחון עדין אינה ראויה, שכן מלחמת החשמונאים ביונים לא היתה מלחמה גשמית גרידא, אלא מלחמה רוחנית של תורת ה' תמימה בנגד טמאת יון, ובמלחמה זו עדין לא נצחנו רק בזמן הגאולה. אלא שאנו מודים בינתים על עצם הדבר שאנו נלחמים, על-כך שבכל המצבים הקשים ביותר, גם כאשר הטמאה מאימת להשתלט ולכבוש הכל, עדין יש יהודים שלא נכנעים ונלחמים בעז על יהדותם וטהרתם..."

הרב מברסק שאל פעם את ה"בית ישראל" מגור: "מדוע נוהגים אנשי שלומכם החסידים, לערף סעודות גדולות בימי החנוכה ולנגן במשך שעות ארוכות בזמירות ותשבחות? והרי הרמ"א בותב ש'מצוה להרבות קצת בסעודה בחנוכה' - קצת ולא הרבה? השיב לו הרב בשנינוותו האפינית: "אני מלמד את החסידים שלי, ש'קצת' עברה היא כמו עברה 'גדולה', ולכן גם כאן, כאשר כתוב להרבות 'קצת' סעודה, הם עושים מזה סעודה 'גדולה'..."

רבי יהודה צדקה אמר בשם רבי דוד יונגריץ, באור נפלא על תקנת חז"ל להדליק נר חנוכה משמאל, מזוהה בימין, והמדליק עם הציצית באמצע, שאמר "והחוט המושל לא במהרה ינתק". כי המזוזה שומרת שלא יכנסו הפוזיקים פנימה, ונרות החנוכה משמרים את אור התורה שבבית ומרחיקים את הדעות הפסולות החוצה. נמצא אפוא, שהמזוזה מימין כדי שלא יכנסו רוחות רעות מבחוץ, ונרות החנוכה להפך, שהם מסלקים החוצה את הדעות הפסולות, וכל אחד עומד מימין, זה מצד הנכנס וזה מצד היוצא...

פעם שאלו את רבי חיים סולוביצ'יק, בנו של רבי יצחק זאב מברסק: "מדוע נעשה גם חנוכה באופן כזה שפך השמן הטהור, שלא היה בו די שמן כדי להדליק אלא יום אחד, הדליקו ממנו גם שמונה ימים, עד שהספיקו להכין שמן טהור אחר. והלא הקב"ה היה יכול לעשות להם גם אחר, למשל שיגדל עץ זית במהירות ויכתשו ממנו שמן טהור לאלתר?" ורבי חיים השיב על-אחר בחדוד בריסקאי טפוס: "והלא עץ כזה היה ערלה..."

שאלו את ה"אבני נזר" רבי אברהם מסיבטשוב: "מדוע הפליגו חז"ל במצות נר חנוכה, עד שאמרו שהאדם מחיב להשפיר את-עצמו כדי להשתפר מעות לרכישת נרות חנוכה? והלא אפילו לארבע בוסות בפסח לא מצינו כן, ולא בשאר המצוות. ואם אמרו חז"ל 'חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה', אם-כן גם במצות חנוכה יכולים היינו לומר שבפיש לעשות ולא עשה מחסר ממון והוא פוטר עצמו?" והשיב: "עקר המצוה בגם חנוכה הוא לפרסם את-הנש, ואם האדם רק יחשב בלבו שהוא רוצה להדליק נר חנוכה, הרי לא פרסם דבר ולא קים את-המצוה..."

פנינים

בשפת אמת מובא, שמצות נר חנוכה נתנה **לשלשה סוגי אנשים**. עושי המצוה מצד החיוב, וכשאנס ורקמא פטרה אין צר להם על-כך; המהדרין המשתוקקים לקים מצות ה', והיתה להם נפש מרה בגזרת היונים וכשנעשה הם התמלאו שמחה; והמהדרין מן-המהדרין שמגיעים לתכלית התורה והמצוות ומוסיף והולך. ורמז להם בראשי התבות כי לעולם חסדו שהם נ"ח, נוטריקון נר חנוכה. ונרמזים בהלל, **יאמרינא ישראל** - הפשוטים שעושים המצוה מפני החיוב, **יאמרינא בית-אמרי** המהדרין, **יאמרינא יראי** ה' - אלו הם המהדרין מן-המהדרין. (נר תמיד)

למי החתמת רמז לפי השמן שהיה חתום בחותם הכהן הגדול, והפתילים מרמזים לנרות החנוכה, והמטרה בגימטריה כלי המרמז על כלי הנרות עצמו. (רבי אהרן דוד מטרסק הי"ד)

בשלהן ערוך נפסק **שנשים חייבות בנר חנוכה**, שאף הן היו באותו הנש. ורמז לזה בתבת נשים שהיא נוטריקון נר שמאל ימין מזוזה, וכן שמונת ימים מדליקין נרות. (תפארת בנימין)

ימי החנוכה מתחילים בחדש כסלו ונמשכים בטבת, ורמז לזה בתבת **בהעלתך את-הנרות** שהיא בגימטריה **כסלו טבת**, לרמז שבחדשים אלו ידליק את נרות החנוכה. (רבי חיים זוננפלד)

האות האחרונה בעשרת הדברות היא האות **כ"ה** בתבת **לרעה**, **כ"ה** בהפוך היא **פ"ד** לרמז על **פד השמן הטהור**, שהרי יש בעשרת הדברות **כ"ד אותיות** בנגד **תרי"ג מצוות ושבע מצוות דרבנן**, והאחרונה שבמצוות דרבנן היא **מצוות חנוכה**. וסמן להן בתבות **אשר לרעה** שבסוף הדברות, נוטריקון: **אור** - נרות חנוכה, **שבת** - הדלקת נרות, **רצה** - הלל, **לקריאה** - המנגלה, **רחיצה** - נטילת ידים, **ערובין**, **בברכותיך** - ברכת המצות. (ישמח ישראל)

שלוש ברכות מברכים בהדלקת נר ראשון של חנוכה, ואחריו אומרים את גסח התחנונה **הנרות הללו קדש הם**, וסמן להם בתבת **שלשה**, שהיא נוטריקון שעשה נסים, להדליק נר חנוכה, שהחיינו, הנרות הללו. (למען שמו)

היה היה

הגורל על מנורת החנכה שהתבטל

עלוי מפלא היה רבי יהושע ליב דיסקין מברסק, עוד מילדותו המקדמת. פקחותו העצומה היתה לשם דבר, ותשובות שנוגות היו שגורות על-פיו וענה אותן על-ארת. השעון בבית אביו רבי בנימין, רבה של הורודנא, התקלקל פעם והתנהל לאטו שלא על-פי השעה המדיקת. עברו ימים והשעון נעצר לגמרי, ופני הילד צהלו. "ולשמה מה-זה עשה?" תמהו בפניו, והוא השיב בחנניות: "עכשיו השעון מדיק לפחות פעמים בכל יממה, באותה דקה שהוא עומד בה..." ערב אחד ישבו שני צורבים צעירים בבית-מדרשו של אביו, והתוכחו ביניהם אם ללמוד מסכת בגמרא השיכת ליוה"ד-דעה או דוקא ממסכתות נזיקין. עוד הם מתנצחים וכן הרב נכנס, והם החליטו לשאל את פיו, ונדהמו לתשובתו הקולעת: "למדו את פרק 'איזהו נשך', ונמצא שרצון שניכם יקום..." ופעם, בימי הפורים, באשר נכנס אחד מבני העיר אל בית אביו והשתולל בפשור, הבחין בו רבי יהושע ליב בעינו החדה, כי אינו אלא שפור למראית עין, ואמר עליו בחידוד: "הריהו ימחזי כשגרא בשקרא..."

המעשה שלפנינו ארע בפרס ימי החנכה של שנת תקפ"ז לערך, בהיות רבי יהושע ליב ילד צעיר בט"ס הגיע למצות. בבית-הכנסת המרכזי שבהורודנא, היה שמש בשם רבי אליהו מאיר זולדן, שאף הוא נודע כעלוי נפלא מילדותו, וכיון שלא רצה לעשות תורתו קרדם לחפר בו, עסק בשמשות, כשהוא עושה מלאכתו עראי ותורתו קבע. סמוך לימי החנכה, הכריז השמש על הגרלה גדולה שתערך על מנורת כסף טהור, בתשלום של חצי רבל לזכות השתתפות בהגרלה. רבים רכשו פרטים, מי מתוך תקנה לזכות בגורל, ואחרים ראו בכך אפשרות לתמוך בשמש המסור בדרך כבוד. בסופו של דבר, עלה בידי השמש, למכר מאה פרטים לגורל המנונה. ביום המיעד להגרלה, התכנסו ילדי העיר הסקרנים, שבקשו לראות מי יזכה במנונה הנכספת, והנה הם רואים את השמש צורך בידו מאה פתקאות שעליהם רשומים מספרים שונים, ולאחר שכלל אותם היטב, בקש מאחד הילדים להוציא את אחד הפתקים. התברר, כי המספר הזוכה היה שיך לאדם ששקה באותה עת בבית-הכנסת, והוא שמח במובן לקבל לדיו את המנונה היקרה, עליה יוכל להדליק את נרות החנכה ברב הדור של-מצוה. ההגרלה הסתיימה אפוא והילדים החלו להתפזר, אולם אחדים מהם נטלו את הפתקים שנותרו והחלו לשחק עמם. והנה התברר, כי אחד המספרים הופיע פעמים בשני פתקים שונים, וקולו של הילד יהושע ליב שישב מרחצד ולמד בשקידה, נשמע ברמקו: "הגורל פסול!" קריאתו לא זכתה תחלה לתשומת-לב מיוחדת, אולם אט-אט התאספו הילדים סביבו, ואחריהם גם המבגרים, והחלו להתנפח עמו. "מדוע תאמר שהגורל פסול?" טענו בלם, "והרי אלו באמת בעל המספר הפסול היה זוכה בהגרלה, היה הצדק עמך שהגורל פסול, כי הוא קבל סבוי כפול בכך שהיו שני פתקים עם המספר שלו, בעוד הוא שלם חצי רבל כמו בלם, אבל עכשו, באשר לא המספר הפסול זכה בגורל, אלא מספר אחר, מדוע הגורל פסול?" אולם הילד העלוי דבק בשלו, והחל להסביר את-דעתו, כשגם אביו רבי בנימין, שנכנס אז לבית-המדרש מקשיב לדבריו: "הנה נחשב מה היה מתרחש אלו המספר הפסול היה עולה בגורל, הרי היינו פוסלים אותו מפני שהייתה לו זכות כפולה נגד חברו. יוצא אפוא שאיש זה לא היה יכול לזכות לעולם בגורל, והריהו באחד שנפסל מתוך מאות המשתתפים. ואלו היה לכתחלה בעל הגורל מכניס רק תשעים ותשעה פתקים, הלא בודאי היה הגורל פסול, ואם-כן גם עכשו הוא נפסל בגלל המספר הפסול שנחשב כחסר!" הצבור בלו נדהם לשמע דבריו הנבונים, ובעל-פיהו נאלץ השמש לערף את הגורל מחדש.

עשרות רבות של שנים עברו מאז, והשמש רבי אליהו מאיר שכבר הפליג בזקנה יותר ממאה שנה, עלה לארץ ישראל בשנת תרנ"ה. תקופה קצרה לאחר עלותו, הזמינו רבי יהושע ליב לבקר בביתו, וכאשר נכנס אליו, בקש ממנו שימחל לו על הצער שגרם לו בילדותו, באשר הטריחו לבצע שוב את-הגורל. השמש הנבון מהר להכריז בקול רם על מחילתו, ונחה דעתו של הגאון מברסק.

בשבת-קדש פרשת מקץ, ישב רבי יהושע ליב עם תלמידיו, והזכיר את דברי יוסף הצדיק ט"ס התנלה לאחיו, בהם בקש מהם להביא את אחיהם הקטן בגמין, ואת אחד האחים יעמיד במשמר. וכששמעו האחים את-דבריו, תלו את הגזרה בכך שלא שמעו אל אחיהם יוסף פשהיה בצרת נפשו והתחנן להוציאם מהבור אליו השליכוהו, ולכן באה עליהם הגזרה הזאת. "וען ראובן אתם לאמר, הלא אמרתי אליכם לאמר אל-תחטאו בילד ולא שמעתם". וכאן מנה הרב שלש תמיהות: מהו הלשון 'ועשו כן' שצאמר אחר דברי יוסף? מדוע רק עתה אמרו האחים 'אבל אשמים אנחנו?' והלא היה עליהם לומר זאת עוד בשעה שיוסף הכניס למשמר. ותמיהה גם פנות הלשון 'וען ראובן', שהרי היה צריך לומר 'ויאמר' בתשובה לדבריהם, ולא 'וען'. אלא שיוסף הורה לאחים להטיל גורל מי מהם ישאר אצלו במאסר, 'ועשו כן' שהטילו גורל. אך ראובן טען שהוא אינו צריך להשתתף בגורל, שהרי לא היה בשעת המכירה, אולם האחים טענו כנגדו 'אבל אשמים אנחנו' - כלנו אשמים בשונה, 'וען ראובן' שהוא אמר אז אל-תחטאו בילד, ולכן אין הגורל שיך אליו. וכיון שדף לא היה תקף לגורל ולתוצאותיו, שהרי אם היה ראובן עולה בגורל הוא היה מסרב להכנס למשמר, שהרי לטענתו לא נטל חלק במכירת יוסף, וממילא הגורל מתבטל, בדיקו כמו במעשה מנורת החנכה...

מאורות

רבי רפאל נתינת רבינוביץ זצ"ל
ליום ההולאה ב"ה בכסלו תרמ"ט

תלמיד-חכם מפלג ושקדן גדול בתורה, חוקר פתבי היד של התלמוד, אשר נודע במפעלו הגדול "דקדוקי סופרים" לחקר הנפש המדיק של התלמוד הפבלי על-פי כתב-יד מינכן שנכתב בשנת ק"ג, שהוא כתב-היד היחיד של התלמוד שהשתמר בשלמותו ללא שנוי הצנורה הנוצרי, וכתב-יד נוספים, ובצורה הערות והסברים על שנוי הנסחאות. מפעל פביר, עליו עמל במשך מחצית יובל שנים, וקנה לו בכך מקום של כבוד בעולם התורה לדורות. בנוסף כתב 'מאמר על הדפסת התלמוד', בו תאר בהרחבה את תולדות הדפסת הש"ס החל מראשית הדפסתו בשוונציה בשנת רמ"ד, וסמנה שנת גמ"א. ועד מהדורות לבוב בשנת תרל"ז, ונחשב כמאמר יסוד על תולדות הדפוס העברי. מצעירותו נחשב כעלוי ושקדן, עד שרבי יוסף שאול נתנון היה קם לכבודו כשהיה נכנס לבית הכנסת, למרות היותו צעיר לימים. בחייו הספיק להוציא ט"ו כרכים של "דקדוקי סופרים", ואת הכרך הבא על מסכת חלין השלים רבי חנוך הכהן ערנטווי רבה של מינכן. מספר, כי פעם הראה רבי חנוך לחתנו את חשיבותו של כתב-יד מינכן, באשר הצביע על דברי הגמרא בשפת "פתילות ושמינים שאין מדיקים בהם בשפת, אין מדיקים בהם במקדש", ורבי עקיבא איגר תמה על-כך, שהרי בבית-המקדש מדיקין רק בשמן זית, ומהו לשון שמנים? והראה לו בכתב-היד, ששם נאמר "פתילות שאמר", ולא נאמר שמנים, והשתלקה אפוא השאלה מאליה.

יוסיף דעת

ימי החנוכה נחשבו ליום דמנא, שבהם התירו רבים לעצמם לשחק משחקי שעשועי שונים, ובראשם משחק השחמט. וכבר נמצא רישום עתיק: "אני החתום משה, שבבעני בספר הזה, שלא לשחק בשום שחק, כי אם בחולי-המועד פסח וסוכות, ימי חנוכה וימי המשתה, ולילה של ניטאל, על כל ימי חיי נשבעתי ואקימה אם ירצה השם". עדיפות ניתנה לשחמט, מפני שאין בו רווח ממון כמשחק קוביות, אין בו מושב לצים וכיעור, ותועלתו מרובה מפני שהוא מחדד את השכל, כך ה"עב"ז, ואשר על צאצאיו שחק קלפים וקוביות, התיר להם "לשחק מעט בשקאקי שקורין שאך שפיל, וזה בלי מעות, ובלבד שלא תאריכו בו אלא כשעה אחת לכל יומה, רק לחוד בו השכל קצת". היו שאסרו לשחק בו בשבת ובמועד, אולם ה"מ"א פוסק ש"מותר לשחק בעצמות שקורין טשק", והמנן אברהם מכאור שכוונתו לאיסקיל הוא השחמט, אך מתנה זאת עם העמדת כלים מכסר מיוחדים לשבת שלא יהיו כעובדין דחול. דעתו של החיד"א לא היתה נוחה מכך, אך כתב "הנה לדגולי ישראל דוואי מעשיות לשם שמים, דאפשר שהיו חולים, ומשום רבוא שיחקו להסיר דעתם בבוא דואר". המשחק מוזכר בפי רש"י בכתובות כפירוש לשון הגמרא 'נדרשיר' של משחק שמביא לידו חטא, ומתרגמו בצרפתית 'אישקיש', בש"ן שמאלית כפי שנקרא היום בצרפתית 'אסקס'. הרמב"ם מפרש את המשחק בקוביה כמשחק ב'אלנדר' - משחק פרסי המכונה משחק השולחן, ו'אלסטרג' - משחק השחמט, והוא תרגום פרסי של המלים שש צורות, מפני שבמשחק ישנו שש צורות, מלך ומלכה, רץ ופוש, צריח וחיל, אבן-עזרא תיאר משחק זה בשיר בחרוזים, ובסיומו: "ארץ בלי אדמה, מלכית ושרית חולבים בלי נשמה, אם המלך שמה, לא תחיה כל השחמט, רגרי אחר, שניים כפול שניים, ארבע כפול ארבע, וכן הלאה, תחילה לעל לו המלך, ולבסוף גילה כי אין בכל המדינה מספר כה גדול של רגרי חטה, ועל-פי זה הסבירו את הגרסה בדביו אבות דרבי נתן 'ויחי שחרם כפול ומכופל' שממכיל את עצמו ללא גבול. בשנת תפ"ז נדפס במרפורט הספר 'מעזני מלך' על משחק השחמט, ובו שיטה שבחים למשחק, בהמשך הוא מביא אנדות משונות על מציאת המשחק, החל משה רבנו, רבי שמעון הגדול ממנצא, עד בני חורו ששלחוהו מתנה לכורש מלך פרס, הסנים, היוונים הקדמונים, או הפרסיים.

נעשה נס לשושנים

מגדולי צדיקי דורו היה רבי יצחק מסקווירא, בן המגיד רבי מרדכי מטשרנוביל, ואבי שושלת סקווירא. "מעולם לא הבטחתי דבר לאדם", התבטא פעם הרבי, "חוץ מפעם אחת בערב ימי ההנקה, כאשר בעל־פירחי נתתי את הבטחתי לדבר ישועה בדרך נס, ועלתה בידו". והרבי עצמו פתח וספר:

רב ימי השנה, ישוב הרבי ספון בביתו אשר בעירה סקווירא בסמוך לקיבו שבאוקראינה, ומשם הזריח מהודו ואורו על האזור כולו. ביתו היה לתלי־תלפיות, ורבים היו באים אליו לעצה ותושיה, ולהתברך מפיו בדבר ישועה ורחמים. מדי שנה, לשתיים או שלש שבתות במעגל השנה, היה הרבי יוצא מביתו אל ערי אנשי שלומו, שובת במחצתם ומפיח בהם רוח חיים. כך היו נוהגים גם אחיו הצדיקים לבית טשרנוביל, ואחת מפעולותיהם המקפידות במסעותיהם, היתה לשמור שלא יסיג אדם את גבול רעהו, ולא יחפר את החבירות מיד הפריצים במחיר גבוה יותר מאשר הציעו אחיהם.

ימי בקורו של רבי יצחק מסקווירא בערי השדה, היו ליומי דפגרא ומעין חל המועד, ורבים נהרו לשחר את־פניו והניחו לפניו את פדיון נפשם, מהם כלכל את חצר קדשו והמך כלומדים שיטבו בבית־מדרשו ובעניים בגיטובים אחרים. היה זה שנה אחת בשבת הסמוכה לימי ההנקה, כאשר הרבי שבת באחת מערי אוקראינה, שם נאספו אליו המונים והשבת עברה עליהם בתחושה של מעין עולם הא. כיון שיומו הראשון של חנכה חל באותה שנה ביום שני בשבת, הזדרזו מלכיו של הרבי לצאת לדרך מיד במוצאי שבת, כדי להספיק לשוב הביתה בעוד היום גדול, כדי להתכונן בראוי לקראת הדלקת נר החנכה בערב. החרף של אותה שנה היה קר וסגרירי במיוחד, הדרכים היו משבשות, והגשם ירד ללא הפוגות. בתחלת הלילה של ליל ראשון, נאלצה מרפבתו של הרבי להכנס לחניית בינים בכפר שעמד על אס־הדרך, במטרה לנוח מעט טרם ימשיכו בדרךם בחשכת הלילה, ולשמחתם מצאו בכפר בית־מזיגה שהיתה בבעלות יהודית. המוזג היה יהודי בפרי תמים, שלא היה בקי באותיות הקטנות וגם לא בגדולות, אולם מוקיר רבן ואוהב ישראל היה, וכאשר ראה כי אורחים נכבדים סרו לפגנך, מהר להכניסם אחר כבוד פנימה. שעה ארפה טרח המוזג בסיוע אשתו כדי לכבד את־האורחים, שעצמותיהם רחפו מרב קר, הטיל עצים נוספים לתוך האש הבוער, כדי להגביר את החם שבבית, הגיש להם משקאות חמים, ולאחר מכן ערך לפניהם שלחן לסעודה. שעות מספר ישוב הרבי עם מלכיו בפגנך החמים, עד שנחו כל־צרכם והתכוננו להמשיך בדרךם.

וכאן צפתה להם הפתעה מרה. הכפרי המוזג, שהיה איש חסון ובריא, בעל גוף מגדל ושרירים איתנים, נעמד בפתח הדלת, והודיע כי לא יתן לאף אחד לצאת החוצה עד שתתקבל דרישתו מהרבי. ובעוד הרבי ומלכיו מביטים בו בפליאה, נעמדה גם אשתו החוזרת בפתח השני של־הפגנך, ואף היא הודיעה שלא תזוז משם עד שהרבי יטה אָזנו לבקשתם. התברר, כי בני הזוג הם חשוכי בנים כבר שנים רבות מאז נשואיהם, ועתה הם מבקשים מהרבי לפרי את תשלומו המלא על הארז הנפלא. באמצעות הבטחה ברוה כי יזכו בקרוב לזרע של־קקמא. לשוא נסה הרבי להתמקח אתם, ובקש מהם להניח לו ולאפשר לו לשוב הביתה טרם יחמיץ את זמן הדלקת נר החנכה, אולם הלכו אטמו את אזניהם משמע. הפתח היה חסום כולו, ומלכיו של הרבי זהו עד־מהרה את זיק היאוש שבְּעִיני השנים, ואחר שאמדו את גבורתם וכחם, ידעו כי אין סכוי לגבר עליהם. שעה הרבי ישב ושתק, וכלם קיוו כי השנים יסורו סוף־סוף מר־הדלת וישחררו את הצדיק ממלאו, אולם דבר לא הועיל, והם דבקו בעקשנותם שנבעה מתוך תמימות יתרה ודבקות בצדיקים. "עד שלא נקבל הבטחה ברוה מהרבי, כי נזכה להושע בבנים חיים וקמים, לא נזוז מפתח הדלת, ויהי מה. ואם הרבי אינו מענין להבטיח, הברה בידיו להותיר ללון בפגנך, ואף להדליק כאן את נרות החנכה".

עבודתו של הרבי בהדלקת נרות החנכה, היתה נעלית ונשגבה, ומלכיו שיִּדְעוּ זאת, הבינו מדוע הרבי כה נחפז לצאת לדרך, כדי להספיק לשוב הביתה בזמן, ולהעלות את הנרות במנוחה המיחסת שלו, עליה הוא מדליק כל־השנים. מחסר ברה נסה הרבי לרמז למשקשיו לנסות לפלס את־דרךם בכח הזרוע, אולם הלכו נהדפו חיש מהר ביד המוזג ואשתו, שעמדו בחומה בצורה בפתחי הדלתות, אין יוצא ואין בא. "לא נותרה ביד הברה", אמר להם הרבי בפנים חמורות ובקול חמור שלא בשר טובות, "כי אם לקלל אתכם בקללה נמרצת על הצער שאתם גורמים לי", אולם גם איום מפרש זה לא השפיע עליהם כמלא הניקה. "והרי מקללים אנו גם כך", אמרו השנים בלב נשבר וברוח נבאה, "וממילא חיינו אינם בגלל העדר הבנים. ומה לנו אפוא לחשש מהקללה החמורה של הרבי?!" הדקות נקפו בזו אחר זו, והשעון לא עצר מלכת. צערו של הרבי היה קשה מנשוא, והוא התחבט בנפשו מה עליו לעשות, כדי שיוכל לשוב בהקדם לביתו להדלקת נרות החנכה. "עד שלא נותרה ביד הברה", כפי שספר לימים, "ונאלצתי לעמד ולהבטיח לחובר התמים, כי לתקופת השנה תחבק האשה בו, ויזכו לזרע של־קקמא". נהרה של שמחה התפשטה על פני המוזג ואשתו, שכבר ראו את עצמם בנושעים ועומדים, ואמנתם התמימה בברכת הצדיק שלא תשוב וירקם, היתה להפליא. הרבי ופמלתו הצליחו סוף־סוף לצאת ממאסרם, ומיתר לספר כי ההבטחה התקיימה בחנכה של השנה הבאה, והזוג שנושע בנן לעת זקנה, זכה לנס חנכה משלו. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש

תנו רבנן, נר חנכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. ומפרש רש"י מבחוץ - משום פרוסמי נסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצרו, שבתחתיו היו פתוחים לחצר. וקשה לפרשו, מדוע תלה התנא את הטעם כדי שתכלה רגל מרדשו, כמובא לעיל, מצות הדלקת נר חנכה משתקעת החמה עד שתכלה רגל מרדשו, ואם מדליקים בחצר אין בני רשות הרבים רואים את הנרות, ומדוע תלוי הדבר ברגל שבשוק? ואי אפשר לומר, שהתנא לא הזכיר כאן עד שתכלה רגל מרדשו, אלא כדי לתת לנו את שיעור זמן ההדלקה בלבד, שאם־כן מדוע תלה זאת בכלליו הרגל, ותר"י היה צריך לומר עד זמן פלוני שעה ומחצה? ואפשר לומר, שאם היה התנא אומר שעה ומחצה, לא הייתי יודע מה הטעם בזה, ולכן הזכיר עד שתכלה רגל מרדשו, כי עד אז עדין יש אנשים שלא הדליקו בביתם כי הם עסוקים בעניניהם מחוץ לביתם, וכאשר יבואו לביתם אז יהיה בשבילם זמן ההדלקה. והלשמינו בזה התנא, שרגלי התרמודיים, נחשבים עדין לומר שעדין הוא זמן ההדלקה.

אולם המפרש דברי רש"י שבתיהם היו פתוחים לחצר, תמוהים גם הם, ולא ידעתי מי חקריו להגיע לזה. ויש לחקך בדעתו של רש"י, אם אדם רצה להניח את נר החנכה בפתח החצר הפונה לרשות הרבים, האם כל־ישיבן שטוב הוא הדבר כי יש בזה פרוסם גדול יותר, או שיש להניח דוקא בפתח הבית בתוך החצר פנימה. ולכאורה ישמע מדברי רש"י שאם שבתיהם פתוחים לחצר, שיש להדליק דוקא בתוך החצר ולא בפתח. והספק לך היא, שצריך שגם המדליק עצמו ראה וראה את הנרות וזכור את הנפסים והנפלאות שנקשו לאבותינו, ואם תעשה את המנוחה בפתח החצר, תר המדליק אינו רואה אלא כאשר הוא נכנס דרך פתח החצר, ואחר שנכנס, לא יראה יותר את הנרות ותר"י באלו לא הדליק, ונמצא שנעשה נר חנכה דוקא לבני רשות הרבים ותקן את העוברים ושבים, אולם את עצמו, ובפרט את בני ביתו שאינם יוצאים ונכנסים, לא תקן כלל, ותר"י גם הם היו בכך לא יזכרו את הנפסים אשר עשה ה' להם. ולכן דקדק רש"י לומר דוקא ולא ברשות הרבים, דוקא בחצר יש להדליק לפרסום הנס אצל המדליק ובני ביתו.

(ספר "חפץ ה'" לבעל האור החיים הקדוש, על סמכת שבת)

דברי הימים

סיפור מעניין עומד מאחורי הספר "זרע יצחק" שנדפס באמסטרדם בשנת תקמ"ט, "המיוחס על שלוש הדברים שהעולם עומד עליהם, תורה עבודה וגמילות חסדים, ובכל עמוד כמה פסוקים ומאמרים השייכים על דרך הפשוט", ספר שהתחבר כולו רק במשך ימי החנוכה, בימים לא הלך המחבר אל בית־המדרש. המחבר הינו הרב רבי יצחק ב"ר אברהם גראנבאם מהעיר אמסטרדם. בהקדמתו הוא מספר את תולדותיו המעניינים, על אביו הזקן שגר במקום חושר וצלמוות בו לא עבר איש יהודי ולא ישב אדם ישראל שם, והעיר ה' את רוחו ומאס בגילולי ארץ מולדתו וחקר לידע איהו דרך יטכנו אור והחכמה מאין תימצא, עד שנתקע בלבו ללכת להתספח בנחלת ה' להתגיר, וכשלא עלתה בידו מכמה סיבות, קיים כל התורה בתורת משה, ומתורה שבעליפה לא ידע מאומה. האב בן הע"ג הגיע בשנת תק"ט לאמסטרדם, בה התגיר כדיו עם בן יצחק שהיה כבן י"ג שנה, וכן זה נשאר יתום קטן והתגדל אצל חשובי הקהילה שלימדוהו תורה, ואחר כן למד בישיבת רבי שאול לעוונשטאם רבה של אמסטרדם בעל "בנין אריאל". לאחר פטירת רבו בשנת תק"ט התמנה לדיין בקהילה, ולאחר שנים הקים קהילה אשכנזית באמסטרדם, בנוסף על הקהילה הקיימת, ודבר זה גרם למתח בינו לבין הקהילה הוותיקה 'עדת ישורון' בראשות רבי יעקב משה בן רבי שאול. היו שכתבו שקהילתו של הגר נחשבה כפורצי גדר ופורקי עול התורה, שביקשו לשנות את נוסח התפילה ומנהגי ישראל, ואף הפליגו לומר שקהילה זו היא "מבשרת הרפורמה בגרמניה", אולם כבר התברר כי לא היו דברים מעולם, ולשווא העלילו על גר הצדק דברי שווא. עם פטירתו בשנת תקס"ו התאחדו הקהילות.

משפח

מטעם

(הפטרת שבת חנוכה)

ויראני את־יהושע הכהן
תבת יהושע מטעמת בתי פשטיו, כי הפשטא לעולם תבוא בסוף התבה, וכאשר הטעם מלעיל, מוסיפים פשטא נוספת בהברה הקודמת לה, ולכן יש להטעים את התבה מלעיל כרגיל. ולפלא הם דברי מהר"ץ, רבי יחיא צלאח מתימן, שכתב שטעמו מלעיל כי הוא בפשטא אחת בכל התינא.

הלוא זה אור מצל מאש (שם)

תבת זה מטעמת בטעם מרבה כפולה, שהוא טעם נדיר בתנ"ך ומופיע חמש פעמים בלבד בתורה, ותשע פעמים בספרי הנביאים ובתנאים, ולעולם הוא בא לאחר טעם תדרגה, ומטרתו להדגיש הדבר האמור בפסוק. שכן נבואה זו נאמרה על הקמת בית־המקדש השני, אשר זרעב ב־שאלתיאל ויהושע ב־יהושע הכהן, אשר עליהם נאמרה נבואה זו, עמוד בראש העם העולים לקומם את הריסות בית ה', אולם מכשולים רבים נערכו בדרכם עד שעלה בידם לבנות את בית־המקדש, ועבודתם נעצרה כמה פעמים בגלל המקטרגים שזנאו ציון, ולכן מתנבא זכריה ומבקש שהקב"ה יגער בשטן, כדי שהאור המצל מאש הוא עם ישראל, ויזהיר יהושע הכהן שעליו אמרו חז"ל שנותר יחיד מתוך שמונים אלף פרחי כהנה שנושרו במקדש הראשון, וזכה לתקומה ויחידש כנשור נעוריו בבנין בית־המקדש בשניות. (ורבנו במקרא)

מדגש

עיר מגורי החשמונאים היתה מודיעין, אולם כלשון חז"ל היא נקראת מודיעים או מודעים, וכן מודיעין ומודיעת בהשפעת הארמית. המלה מודיעים מופיעה פעמים בתנ"ך בתור פעל של הודעה, ומשקלים כי שם העיר נתן לה על־שם הר המודיעים שהיה בסמוך, ועליו היו משיאין משואות ומודיעים לאנשי הגולה על קושי החדש. לכן בדרך כלל היא נקראת המודיעים בה"א הדיעה, כמו "מן המודיעים ולפנים" לענין כלים בטורה, שהרי היתה גבול המוקדש מירושלים, וכן שהיה מחוץ לה היה נחשב רחוק מהעיר, וכל זה היה חוב בעליה לרגל. כיום משמשת המלה מודיעין במובן של מרפא מידע, ולמרות שמודיעין היא כלשון רבים, היא נחשבת כלשון יחיד, כמו המלה תבלין או תבלין שהוא לשון רבים של תבל או תבל, ובטעות אומרים תבלינים ברבוי כפול.

ממלח

אל רבה של העיר ושינגטון שבארצות־הברית, רבי גדליה סילורסטון, הגיע שמש העיר בערב חנכה, והתאונן כי נסה למכר לכמה מפעלי הבתים נזות לחנכה, וחללו הראו לו כי עדיו נותרו בידם הנרות מהשנה שעברה ולא עשו בהם שמוש. נחמו הרב: "אם אינם נביאים הם בני נביאים הם, ומחמירים הם יותר מאשר הנרות הללו קדש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד", וגורסים 'ואין לנו רשות להדליק אותם'... וחדיו עמם, שהרי אמרו חז"ל כי הדלקה עושה מצוה, ומאידך שנינו חרש שוטה וקטן שהדליקו נר חנכה לא עשו כלום..."

רבי ישראל סלנטר ספר על רבו רבי יוסף זנדל מסלנט, שהיה מדקדק במעשיו בשימת לב כזו, שלא היתה עולה על־לב בני־אדם. פעם, בימי החנכה, שוחח עם כמה אנשים, וכאשר הזכירו לפניו מקרה מצער, אמר להם: "אין להזכיר בימי החנכה עניני צער, שהרי חז"ל אסרו להספיד בחנכה, ומכאן שימים אלו הם ימי שמחה, ויש לעסוק בהם רק בדברים המשמחים את־הלב".

בתקופת מגוריו של רבי ישראל מהוסיטין, שיום פטירתו חל בנר חמישי של־חנכה, כ"ט בכסלו תש"ט, בעיר וינה, אליה הגיע בעקבות מלחמת העולם הראשונה, התאספו בליל החנכה אנשים מעטים בלבד. היה זה בעצומו של החרף האוסטרי, מזג האוויר היה סגרירי במיוחד, נשמים עזים ירדו ללא הפוגה, והבריית התקשו לצאת מהבתים. עם תם תפלת ערבית בקש הרבי מהגבאי להכין את המנוחה, אולם הלה טען כי אנשים רבים מבקשים לזכות להשתתף בהדלקת הנרות של הרבי, אלא שעדיין לא היה ספק בידם להגיע עקב מזג האוויר הקשה, אולם הרבי נענה ואמר מיד: "אני לא מדליק בשביל אנשים אחרים, אלא מדליק לשם מצוה", ופנה להדליק את־הנרות.

שנה אחת, בליל נר רביעי של־חנכה, חש רבי אהרן רוט בעל 'שמר אמונים' ברע, ועוד בטרם הספיק לשוב לחדרו כדי לנוח מעט לאחר התפלה, נפל ואבד את־הנרות. התלמידים נסו להשיב אליו את־נפשיו, התיזו עליו מים קרים, ורק לאחר מאמצים מרבים שב לחיותו, אולם הוא שכב באפיסת כחות. לפי רמז שלו אצו התלמידים להזמין רופא, והראשון שהזדמן להם היה רופא קלידת ואפיקורוס שהתגורר בסמוך, והלה הגיע למסקנה כי מצבו של הרבי כפי רע עד כדי סכנת נפשות. עצתו היתה לבגס התישנות רופאים מקחים כדי לטפס עצוה, ובינתים פנה לשוב לביתו. ארזא פקח הרבי את־עייניו, ובקש שיעמידו את מנוחת החנכה ליד מטתו, והחל לברך את הברכות בקול חלוש שכמעט לא נשמע מרב חלשתו. ומרגע לרגע הלך קולו והתגבר, וכאשר היה באמצע הברכה השנייה "שעשה נסים לאבותינו", קפץ מהמטה וסיים את הברכה בקול גדול ובאש של התלהבות, והדליק את הנרות בעבודה מאמצת, מקש בתחית המתים. לאחר ההדלקה יצא הרבי ברוקד עם החסידים, ובמהלכו אמר: "קראו נא לאותו רופא, כדי שיראה שיש אלקים בשמים". אצו המשמשים להזמין את־הרופא, וכאשר הלה ראה את הכולתם, היה בטוח כי אלו רגועי האחרונים של הרבי, ורץ אחריהם, ומה הפתע לשמע את קולות הזמר והרקודים מתוך הבית. ותדהמתו גברה שבעתים, באשר נכנס פניהם וראו את הרבי רוקד יחד עם התלמידים בהתלהבות עצומה, עד שהלה הרים את ידיו ואמר: "אם לא הייתי רואה זאת כמו עיני, לא הייתי מאמין לדבר הזה מעולם!" ומתוך הרהורי תשובה שנה מאז הרופא את־דרכו והפך לאחד ממקורביו של רבי אהרן. מאחר יותר הסביר הרבי, כי כאשר חש בעצמו כי עומד הוא על שערי מות, בקש להספיק לקים עוד מצוה בעלמא הדין, ואזר את שארית כחותיו לקים את־המצוה, והנה בזכותה עשה לו הקב"ה נס גבירים ההם בזמן הזה, ושב לאיתנו כבראשונה, ויהי לפלא.

רבי שלמה מבזובוב נכנס פעם למסד את שעורו בשיבתו שבעיר וישינצא, ובעיניו הצופיות חש כי אחד התלמידים שחק אמש במשחק הקלפים, כפי שגפרץ הגדר אצל אחדים לשחק במשחק זה בימות החנכה ואילך. הודיע הרבי כי לא יתחיל לומר את השעור, עד שהתלמיד המשחק לא יצא החוצה. אך פיון שהלה התביש להודות ביציאתו פי בו הקולר תלוי, נותר לשבת על־מקומו, והרבי עמד בשלו ולא החל בשעור. קם לפתע אחד מחשובי התלמידים, ושמו רבי קלמן קלסנר, ויצא מהחדר, ואחריו יצא תלמיד נוסף. האמת היתה שהשני היה זה ששחק, אך ר' קלמן הצילו בכך שיצא לפניו, ועשה פן בעקבות מעשהו של רבי חייא, כמספר במסכת סנהדרין.

דבקותו של רבי מאיר שפירא מלבלין ברבו, רבי ישראל משוורטקוב, היתה להפליא. מדי שנה היה נוסע אליו לשבת־חנכה, יחד עם רבנים וצדיקים נוספים. שנה אחת, אחר רבי מאיר להופיע לשלחן שהרבי ערך בליל שבת־קדש, ולא נותר לו מקום ושיבה. בקשו כמה מהאורחים לקום לבבדו של רבי מאיר, אולם הוא סרב לשבת על־מקומם והמשיך לעמוד. התפלא הרבי לראות את רבי מאיר עומד, וסמן לו בידו לשבת, ומרב רצונו לקים את דבריו, התכופף רבי מאיר על דרכיו ועשה עצמו פיושב, וכך התאמץ לשבת שעה ארבה, עד שהרבי סים את עריכת שלחנו.

עבודתו של רבי חיים מאנטניא בימי החנכה היתה נפלאה ועצומה, והתבלטה מעבודתו בשאר מועדי השנה. הוא זכה להפטר מן־העולם מיד לאחר שהדליק נר חנכה בארץ פלא. הדבר היה כאשר שכב בבית־הרפואה כשהוא מסכן ונוטה למות, ובערב חנכה בשעת ביר־הערבים, ראה שמכינים לו מנוחה קטנה ופשוטה להדלקת הנרות, אך הוא דרש שיביאו לו את מנוחת הפסח המהדרת שבביתו, אף שחש כי השעה דחוקה לו. ואף שמקורביו נסו להסביר לו כי עדיף לו יותר להדליק עתה במנוחה הפשוטה, טרם הסתלק לבית עולמו ולא יספיק להדליק כלל, המשיך לעמד על־שלו. ואמנם, נשמתו נותרה באפו, עד ששבו עם המנוחה המהדרת עליה הדליק כל השנים, וכאשר הביאור לפניו שחם מאד, וברך את שלש ברכות ההדלקה לרבות ברכת שהחיינו, בקול רם ובצלילות הדעת, ומיד לאחר הדלקת הנרות הסתלק לבית־עולמו. וכשהיה רבי יהודה הורביץ מדיזיקוב מספר מעשה זה, היה מתלהב ואומר שמכאן נתן לגלות מעט מגדל קדשנות.

במסכת שבת מובא: "פתילות ושמנים שאמרה כמים אין מדליקים בהם בשבת - מדליקים בהם שמן. האדם הוא בבחינת פתילה, והשמן מרמז להכמה. ומכאן שאף מי שאינו יכול להאחז ולהדליק באור ח נפה, (נטעי אש"ל)